Ny lyrik

Av Olof Lagercrantz

HÖSTEN *1938* såg det ut som skulle de diktare som hade för avsikt att sända ut böcker till julen inte ha stora möjligheter att göra sig hörda. Vem vet förresten! Dikten är väl snarare en nödvändighetsvara än en lyxartikel, som man kan avstå från i svåra tider. Hade kriget brutit ut hade det kanske verkat stimulerande på bokhandeln. Under världskriget var det förvånande många soldater, som hade diktsamlingar med sig i ränseln. På mitt bord ligger en diktsamling av Hesse, som tillhört en österrikare och ännu bär spår efter en granatskärva. Det är en liten volym, som lätt går ned i en kavaj- eller uniformsficka och den förleder till reflexioner över våra moderna diktsamlingars format. De är alla så breda och höga! Det är som vore de gjorda enkom för salongsbordet, och man ser lätt att varken författaren eller förläggaren tänkt sig att de skulle kunna behöva tagas med i fält eller överhuvud läsas någon annanstans än i ett ombonat hem. Det stora formatet är på sitt sätt ett tecken på hur trygga vi känner oss i Sverige och även på hur litet vi betänker att dikten är en nödvändighetsvara, som borde göras tillgänglig för så många som möjligt och inrymmas i behändiga och bekväma volymer.

Det ska dock erkännas att innehållet i fjolårets diktsamlingar är mer verklighetsbetonat än formatet anger. Det experimenterande artisteriet från tjugutalet är för länge sedan övergivet och enkelhet och naturlighet dominerar i versen som en halvt omedveten protest mot den alltmer kaotiska politiska körsången. Parallellt med kampen för en stramare och mer behärskad form försiggår en inventering av enkla, oföränderliga och omistliga mänskliga värden. De ledande diktarna sysslar nästan alla med problemet om det personliga ansvaret kontra massrörelserna och söker uppluckra jorden i de många patenttroende och stelnade själarna. Att utskilja människan ur en lättköpt gemenskap och ställa henne ansikte mot ansikte med ensamheten, tystnaden och döden har alltid varit en av de mest väsentliga diktaruppgifterna. Den synes för närvarande vara den mest väsentliga och praktiseras med intensitet av en hel rad utmärkta konstnärer.

NILS FERLINS tredje diktsamling *Goggles* är hans bästa hittills. I ett avseende är han enastående bland våra unga diktare. Han har, liksom Bellman och Karlfeldt, sin egen, klart avgränsade symbolvärld. De marker, där hans dikt rör sig, utgöras av storstadsgatorna och av alla sådana lokaler, som är nära anslutna till gatusystemet: krogar, vaxkabinett, nöjesfält, bakgårdar och inte minst cirkustält. I denna värld rör sig en brokig skara människor. Där finns bror Andersson och bror Pettersson, båda framgångsrika och hårdhudade personer, som det går väl i livet. Där finns också den lille Lundström, som det går allt annat än väl och som ständigt ängslas för den stora kometen, detta speciella ferlinska spöke, som symboliserar litet av varje, både ett hotande bombanfall och döden, både nästa aktiekrasch och den stundande domedagen. Lundström har många likar, alla lika ynkliga och halvt löjliga som han själv: gårdsmusikanter, kanonfotografer, positivhalare, cirkusartister och clowner och andra mer eller mindre vilsekomna individer. Det är de partilösas talan Ferlin för. Hans livsfilosofi uttryckes just i attityden hos dessa de ringaste och förbiseddaste i samhället. De tar sig ej själva högtidligt, tror varken på program eller titlar, men äger ett öppet sinne för ärlighet, »renhårighet» och solidaritet. Clownmotivet är särskilt ofta utnyttjat. Skalden tänker sig gärna själv som en clown på livets stora cirkusarena. Bakom clownattityden ligger ett mycket allvarligt och väl genomtänkt program. Det är, menar skalden, clownen som har rätten på sin sida. Det är mycket i världen att gyckla över och litet som är värt att ta på allvar. Men mitt i krumsprånget kan clownen få in oväntade stötar mot läsarens förhärdade hjärta och genom kallgrinet bryter sig ibland ett barnsligt och hjärtegott leende, som verkar dubbelt värmande därför att åskådaren vet, att det lyser *trots* all världens löjliga fåfängligheter och grymma orättvisor.

Det finns i Goggles många dikter, som letar sig djupt in i läsarens hjärta, så som bara den bästa konsten förmår. En dikt handlar om en kaktus, som blommar en vinter, då en gammal mor ligger på sin dödsbädd.

Nu hade hon väntat ivrigt, det kunde jag strax förstå,
Hårt tog hon min hand och sade: se, nu blommar
den ändå!

Det var hennes gamla kaktus — Jag trodde det knappt
var sant:
mitt i den mörkaste tiden blommade den så grannt.

Nu blommade den — för döden. Det visste vi intet om.
Mor var lite krasslig i halsen — som alltid när vintern
kom.

. . . . .

Den sista radens enkla vardagstonfall ger berättelsen en säregen trovärdighet, för oss alla nära denna sjukbädd. Den naturliga tafattheten i en rad som denna visar mer än något annat Ferlins överlägsenhet som konstnär. Hans dikter behöver inga poetiska slöjor för att bli verkningsfulla.

Det må slutligen tillåtas mig att citera ett litet nyårsrim från 1936, som ett exempel på vad en verklig diktare kan utvinna ur ett aktuellt ämne och som bevis på den ofta paradoxala verkan Ferlins dikt utövar på läsaren. Denna dikt, som till synes är så hädisk och så upprorisk, stämmer till en sällsam, gripen andakt. Den förefaller i släkt med bönen trots sitt ohyggliga ämne. Det är ett mysterium, som är svårt att förklara.

Niggern skriker i niggerbyn.
Niggern är alldeles svart i syn.
Niggern är rädd och gråter.
Mycket illa det låter.

Stilla din gråt, du svarte bror.
Gud han hjälper och Gud är stor.
— Titta blott på hans stjärna. —
Gud han hjälper dej gärna.

Allt förlåter han också, Gud.
Sitter nånstans i silverskrud.
Den må du tro, är han fin i.
Nästan som Mussolini.

Niggern skriker i niggerbyn.
Betlehems stjärna står högt i skyn.
Niggern skriker och gråter
allt medan Gud förlåter.

GUNNAR EKELÖFS nya diktsamling är förvånande ojämn för att vara utsänd av en man, som visat sig ha säkrare smak än de allra flesta konstutövare i landet. I *Köp den blindes sång* finner man ett och annat rent missgrepp. Det gäller »Världspolska», som är uppbyggd på gamla folkliga föreställningar om en häxa och tre besynnerliga demoner vid namn Puke, Pocker och Padda. Dikten skulle säkert under gynnsammare förhållanden förmedla en viss magisk-musikalisk skönhet. Men olyckligtvis upplyser författaren i en not om att de nämnda demonernas rätta namn är Hitler, Mussolini och Franco. Den spröda dikten kan alls inte tåla tyngden av dessa tre järnskodda kolosser och mister både balansen och sin avsedda dräpande verkan. Men bortsett härifrån rymmer samlingen underbart vackra dikter, de vackraste Ekelöf åstadkommit. Han är kanske den allra största specifikt lyriska begåvningen vi har för närvarande. Hans bästa saker har ett egendomligt djup, är genomkorsade av hemlighetsfulla ekon, vidgar sig uppåt och utåt över ständigt nya horisonter. Inte minst är »I skogen om natten» beundransvärd. Redan anslaget fångar stämningen — en skogsnatt någonstans i Mellan-Sverige — på ett oförlikneligt sätt.

Malarna fladdrar,
fiskarna slår,
syrsorna saxar
i törnrossnår.

Tjärnen brygger
sömnbrygd vit:
Vad söker du här,
hur kom du hit?

Silvervågor
mot silverstrand . . .
Allt som finns
är i fjärran land.

Det är verklighetsproblemet som står i förgrunden i Ekelöfs tankevärld. I hans dikter försiggår en ständig brottning mellan nuet och det förgångna, mellan sinnenas verklighet och drömmens, mellan diktens handling och armens. I den dikt som givit samlingen sitt namn, säger den blinde:

Men alla de är blinda
som tro att de ser
och de som bara låtsas
är blinda än mer
och blindast av alla jag
som knappast anar dag.

Dock: detta att leva,
vad är det mer än treva
sig fram i ett sparsamt
och hemligt ljus,
att famla så varsamt
mot dagen i öster . . .

Det finns i själva stämningen i Ekelöfs dikter något famlande, varsamt trevande. Hans musa lever i brytningen mellan mörker och ljus, i de förvridna skuggornas och de överraskande ljusflodernas land. Han gestaltar ofta människans lönnligaste reaktioner och når långt in i själarnas okända mörker. Denna förmåga och versens genomgående höga kvalitet gör att man ställer särskilt höga fordringar och förhoppningar på Ekelöf i framtiden.

Gunnar Ekelöf.

Bertil Malmbergs samling *Sångerna om samvetet och ödet* blev bestseller bland höstens diktsamlingar. Men det är inte troligt, att bland köparna befann sig så många av dem som med tacksamhet mottagit hans tidigare produktion. Malmberg torde denna gång ha fått en helt ny publik, den stora kristna publiken, som aldrig varit så noga med den konstnärliga sanningsenligheten bara idéinnehållet varit tilltalande och rättroget. Det kravet uppfyller denna samling. Sedan Malmberg övergått till kristendomen, ägnar han sig med mycken iver åt att sätta kristna tänkespråk på vacker vers. Vi får läsa sådant som

> Så länge andra krossas under hjulet
> av fattigdomen och det blinda tvånget
> — är allt som du besitter orättfånget,
> är själva brödet, som du äter, stulet.

eller

> Du måste taga ansvar för din broder
> och känna i ditt eget kött hans smärta,
> som vore du hans fader eller moder,
> och bedja Gud om ett förvandlat hjärta.

Det tråkiga är bara att allt i denna bok verkar som munnens bekännelse. Ingenting verkar att komma från hjärtat. Ingenstans har jag kunnat förnimma en from och innerlig ton. Den finns kanske hos skalden, men den finns ej i hans dikt och det är dikten det är fråga om här, en dikt iklädd samma pansarform som så utmärkt klädde *Dikter vid gränsen*. För det ångestfyllda själsläge, som denna samling gav uttryck åt, passade den högtidliga, monotona jambiska versen förträffligt. I den nya diktsamlingen kan man däremot tala om en direkt motsättning mellan form och innehåll. Versen har ej gestaltats inifrån efter själslägets krav, utan en redan given form har så gott sig göra låtit blivit uppfylld av ett nytt och främmande innehåll. Malmberg säger själv på ett ställe att man ej får bygga på sin känsla. Det är viljan det kommer an på. Men när det gäller kristendomen är det väl inte Malmbergs vilja att predika kristna fraser, som är det viktigaste, utan Guds vilja att uppenbara sig genom Malmberg, och Gud har sannerligen inte velat denna gång.

Malmberg betraktar sitt tidigare dystra skede som resultatet av förljugenhet och självisk isolering. Det förefaller mig dock som vore Malmbergs ansvarskänsla mindre nu, när han ordnar sina familjeförhållanden och gör platonska försäkringar om nästan och det dagliga brödet, än när han till mångas tröst gestaltade vad tusentals intellektuella kände inför tidsskeendet.

Den innerlighet i känslolivet, som man tycker borde vara kännbar hos den omvände och som lyser med sin frånvaro hos Malmberg, finner man i desto rikare mått hos Ragnar Jändel. Hans nya samling *Stenarna blomma* rymmer måhända mer äkta lyrik än någon av Jändels tidigare böcker. Jändel har alltid hört till det stridande, profetiska släkte, för vilket den konstnärliga formen varit av ringa vikt och innehållet betytt allt. Han har också gjort en insats av stora mått i vårt lands kulturliv och om han också ibland änd-